

સંભારણાં શિક્ષક-દિને એક શિક્ષકનાં

સંભારણાં

વર્ગ-

મારી શિક્ષક તરીકેની ફરિદદી ૧૯૪૦ માં શરૂ થઈ અને ૧૯૭૧ માં પૂરી થઈ.

આ ૩૧ વર્ષનાં વર્ગ-શિક્ષકનાં કાર્યકાળમાં વર્ગ-શિક્ષકના ફરિદદાક અનુભવોએ મારાં વ્યક્તિગત વ્યક્તિગત ઘટનાર માં ખાસ ભાગ ભજવ્યો છે. આવા ફરિદદાક અનુભવો અત્યારે યાદ કરવા માગું છું.

મારી ફરિદદીની શરૂઆત રાજકોટની ધર્મજી સિંહુજી કોલેજ માં ગણિતના વ્યાખ્યાતા (Lecturer) તરીકે થઈ. ત્યારે મારી ઉંમર ૨૨ વર્ષની. પ્રથમ વર્ષમાં હું ત્રિકોણમિતિ શીખવતા હતાં. ગણિતમાં જ્યાં અંક અને દોષ વાળી સમો આવે ત્યાં સાદું રૂપ આપતી વખતે દોષમાં આવતી સંખ્યાને લઘુત્તમ કારવાનો વાધ, આવી ફરિદદ ક્રિયા વાળો મેં ઘાસમાં ગઈ ગણેલા એક દાખલો લઈને એક વિદ્યાર્થી મને દેર મળ્યો. તે દાખલો તો અત્યારે યાદ નથી પણ મુદ્દો સમજવા સાદું ઉદાહરણ લઈું. વિદ્યાર્થીએ નોટમાં $\frac{1}{2} + \frac{1}{3} = \frac{5}{3+2}$ એમ લખ્યું હતું. આ કેમ થયું તે સમજવા તે મારી પાસે આવ્યો હતો. મેં કહ્યું કે જમણી બાજુ તમે ઊભરાવીને લખી છે. $\frac{3+2}{5}$ નોઈએ. પણ તે વિદ્યાર્થી કહે: સાહેબ તમે વર્ગમાં પારીમાં ઉપર $\frac{5}{3+2}$ લખ્યું હતું! તે વિદ્યાર્થીને તો સમજાવો રવાના થયો પણ મારા મનમાં ચરપટી થઈ. પછી તો બીજા પાંચ સાલ વિદ્યાર્થીઓને નોટ નોઈ, તે ફરિદદાકે પેલા વિદ્યાર્થીની જેમ ૬ ઉપર અને ૩+૨ નીચે લખ્યા હતા જ્યારે બીજા ફરિદદાકે ૩+૨ ઉપર અને ૬ નીચે લખ્યા હતા!

આ ઉપરથી આ માયાનું મૂળ ક્યાં છે તેને લક્ષ્ય મને પ્રયાલ આવી ગયેલ.

$\frac{1}{2} + \frac{1}{3}$ ને સાદું રૂપ આપવાં હોય ત્યારે બરાબરની નિશાની ફરી એક લાંબી લાંચી દોરી લઈએ છીએ $(\frac{1}{2} + \frac{1}{3} = \frac{5}{5})$ અને પછી રને ૩નો લઘુત્તમ ૬ મારે લાંચી નીચે ૬ લખીએ છીએ અને પછી લાંચી ઉપર ૩+૨ લખીએ છીએ. હવે જ્યારે દોરસો વિદ્યાર્થીઓના વર્ગમાં તમે પારીમાં ઉપર આ પ્રમાણે કરો અને પહેલાં લઘુત્તમ ૬ લખો. (અલબત્ત લાંચીની નીચે) અને પછી ૩+૨ લખો તો પાછલા બેચનો દાખલો વિદ્યાર્થીઓ લાંચીની ઉપર ૬ લખે અને નીચે ૩+૨ લખે. ફરિદદાકે "દાખી ફૂટે" તેમ તડાલત બેલાલા ગણિત સાથે તેને નોંધ લખતા જવાની હોય એટલે પારીમાં સામે બેલાનો પણ સમય ન રહે. હું જે રીતે મારી નોટમાં દાખલા ૬ ગણું છું તે જ રીતે વર્ગમાં પારીમાં ઉપર દાખલા ન ગણાય. ત્યાં તો, એક વાક્ય બોલી લીધા પછી તે દોરલા વિદ્યાર્થી સુધી પહોંચે અને તે ઉપરથી તેની નોટમાં તે પગલું પાડે ત્યાં સુધી મારે બાજુ પગલું ન માંડવું નોઈએ. પણ ત્યારે એક પગલું માંડ્યા પછી પાંચ દસ સેકન્ડ સુધી

મુંબઈ રહેવા લાગે. આમ આરંભે દરેક મહાનગરમાં આવતી વિધિઓ શબ્દોમાં દારૂ દારૂ
 વાસ્તવિકતા એવા માસિક નોંધવો. આ અનુભવ પછી મેં કોઈક આવી રીતે
 બોલવાનો શરૂ કર્યું. $\frac{1}{2} + \frac{1}{3}$ ને સાદું રૂપ આપવું છે. પહેલાં તો આપણે ૨ અને
 ૩ નો લઘુત્તમ કમુલક શોધી શકીએ. આના દાખલામાં આપણે જિવાન છે એ પ્રમાણે પહેલાં
 આપણે લઘુત્તમને લેવામાં લઈ શકીએ. આરંભે બોલ્યા પછી પાટીયા ઉપર
 $\frac{1}{2} + \frac{1}{3} = \frac{5}{6}$ એમ લખ્યું. વાંચે, વાંચે.

આદ્યુનિત પરિભાષામાં કહીએ તો વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી feed-back
 મેં મેળવેલો મોટા વર્ગમાં પાટીયા ઉપરનું કામ વ્યાપકિત કરવા શીખ્યું.

પણ આગળથી પહેલાંના એ દિવસમાં સરકારી નોકરી કરવાનું મારા બેવા
 જુનિયરને નહિવે તે સમય સુધી છે. એક વર્ષમાં ફોલો-અપનો
 નોકરી છોડી, ગંધીજીના આશિર્વાદથી સ્વચાલેલા અર્થિક વ્યાજમાં શંકાઓ
 હોવાને કારણે નોકરી છોડી. પણ સરકારના અને શિક્ષણ એ બંનેને મેળ
 બેસે ન શકે તેવી મને કુદરતી રીતે અભાવે સમજાવી પડી ગઈ અને

૧૯૪૨ની સમયે શરૂ કરવામાં તે પહેલાં બનાવેલ હિન્દુ યુનિવર્સિટીના
 ગણિતના પ્રોફેસર બી.બી. નારાયણ પાસે સામૂહિકતાના મુદ્દામાં સંશોધન શીખવવા
 હું બનાવેલ પહેલો ગયો. બે વર્ષની નોકરી દરમિયાન બંધાવ કરેલી રૂ. ૬૦૦/-
 બે વર્ષની

ની રકમ લઈ, ખાત્રી અને ૭ માસનાં બાળકોના સાથે સંસ્કૃત વિદ્યાલય
 ગણિત-સંશોધનને રૂ. ૧૦૦ નોંધવા અને ૧૦ મહિનામાં આ મૂકી વપરાઈ ગઈ
 ગુજરાત પાછો આવ્યો. એ સમયમાં સુરતની એમ. ટી. બી. ફોલો-અપની
 બંધાવ આવી. ગણિતના વ્યાખ્યાતા પદ માટે મેં આજી ફરી અને મેં નોકરી
 મળી ગઈ.

સુરતની ફોલો-અપમાં મેં ચાર વર્ષ કાર્ય કર્યું. પહેલું વર્ષ માસિક રૂ. ૧૦૦ પગાર
 હતો. પાછળથી ૮ રૂપીયા મોંઘવારી ભાવ્યું મળ્યું હતું. બીજું વર્ષ લેટરર માંથી
 પ્રોફેસર થયો અને માસિક દોઢ સો નો પગાર થયો. ત્રીજું વર્ષ પગાર સીધો
 દોઢ સો માંથી આઠી સો થયો અને હું પ્રોફેસર તરીકે કાર્યમ થયો. અને ચોથું
 વર્ષે બંધાવની શુભેચ્છા વચ્ચે સુરત ફોલો-અપ છોડી ડો. ભાલા પાસે સંશોધન માટે

મુંબઈ ૨૦૨૧ ઈંગ્લીશ સુરેન્દ્ર એન્ડ ફામિલી રિલેશનમાં ગયો. આમ સુરેન્દ્રના આર
વર્ષ હું ઉત્તરોત્તર પ્રગતિ કરતો જ રહ્યો પણ આ બધાંમાં મારે મન વધુ

ઉપરોગી તો આચાર્ય જી. મા. શાહ સાથે ફરવાનો અને વ્યવસ્થિત, શિસ્તબદ્ધ
વર્ગમાં પણ વહીવટની લાભીમ લેવાનો પ્રસંગ મળ્યો તે છે.

શાહ સાહેબ ફિલેજના પહેલા વર્ષમાં તેમજ છેલ્લા વર્ષમાં વર્ગ લેતા. પહેલા
વર્ષના વર્ગમાં ૧૫૦ વિદ્યાર્થી હોય અને છેલ્લા વર્ષના વર્ગમાં ૮ વિદ્યાર્થી હોય. પણ
બંને વર્ગમાં શાહ સાહેબનું કામ પાઠોમાં પરંતુ ફાઈ સરખું જ વ્યવસ્થિત.

મોલીના દાગા જેવા અગ્રણી સૂત્રો અને સૂત્રોને સમજવા મારેના વાક્યોના લખાણો
વ્યવસ્થિત સીધા હાંદીમાં લખાતા આવે. તેમનો પિરિયડ પૂરો થાય પછી જ્યારે
મારે તે વર્ગમાં જવાનું થાય ત્યારે પાઠોમાં ઉપરનું જ વ્યવસ્થિત ફાઈ બેઈને

પહેલાં તો હું ફક્ત આચાર્ય અજીતવાલા લાગ્યો પણ પછી ધારે ધારે મેં પણ તેવું જ
બેઈ-બેઈ વર્તે ફરવાની રેવ પાડવાનું શરૂ કર્યું.

~~સુરેન્દ્ર~~ સુરેન્દ્ર ફિલેજના પહેલા સત્રમાં જે પ્રથમ વર્ષના મારા વર્ગમાં
સારા પ્રમાણમાં આવ્યા અને લાફાનો પતા. ગમે તેવો પ્રયત્ન કરું તો પણ વર્ગ કાબૂમાં
આવે નહિ, વિદ્યાર્થીઓ શાંત થાય નહિ અને મને લાગાવવાની મન આવે નહિ. એક

દિવસ તો હું ગામી ગયો અને ગુરુસામાં આવી બેઈને મેં એક ભાષણ ગાંડી બાપુનું
અને ઘડ બેસાડવા આખા વર્ગનો દંડ કર્યો! દરેક વિદ્યાર્થીનો એક રૂપાઓ દંડ ૧ તેનો
લાક્ષીલ અસર થઈ અને તે પિરિયડ તો શાંતિથી પસાર થયો. બીજે દિવસે હું

પ્રિન્સિપાલ શાહ સાહેબને મળ્યો અને આખા વર્ગનો મેં દંડ કર્યો છે તે વાત
કરી. તેમણે મને શાંતિથી કહ્યું: "દંડ તો આચાર્ય જ કરી શકે. શિક્ષક તો અશિસ્ત
વિષે આચાર્યને વાત કરવી બેઈએ. ફિલેજના ચાલીસ જેટલા શિક્ષકો. તે બધા જ પોતાની

મેં નિર્ણય કરીને દંડ કે સખ કરવા માંડે તો અશિસ્ત ધરવાને બદલે ઉલટી વધી
નય. તેમણે એક બીજી સલાહ આપી. વર્ગમાં ગાંડી ધારજ રાખવા બેઈએ અને કોઈ

સંયોગોમાં આપણા મગજ ઉપરથી આપણે કાબૂ જરા પણ એક છે ન પણ
બેઈએ.

બીજે દિવસે વર્ગમાં બેઈને મેં તો કહી દીધું કે તમારા મગજ ફરલાઈ
વિદ્યાર્થીઓ મને મળી ગયા છે અને દિલગીરી વ્યક્ત કરી છે એટલે દંડ મારી કર્યો છે.
પણ શિક્ષક તરીકે મને મોટો પાઠ મળી ગયો: "કોઈ પણ સંયોગોમાં આપણા
મગજ ઉપરથી આપણે પોતાનો કાબૂ તો જરા જેટલો પણ એક છે ન પણ

નોંધ મેં.

સુરભી કોલેજમાંથી ૧૯૪૭ માં છૂટો પછી મુંબઈ ^{માં} તાલુકા ઈન્સ્ટિટ્યુટમાં ત્યાં સ્વચાલેલી
 તાલુકા ઈન્સ્ટિટ્યુટ ઓફ ફાઈનલ ટીચરમાં ડૉ. હોમી ભાભાનાયે વિદ્યાલય-સંશોધનમાં
 તાલુકામાં દેવા નોંડાયેા. પણ તે દિવસોમાં મુંબઈમાં મજાન સ્થાપ રહેવા માટે મજાન
 ભાડે મજાન મળવું થયું મુશ્કેલ, લગભગ અશક્ય જ હતું. એટલે પાછો ગુજરાતમાં
 કોલેજ શિક્ષણના વ્યવસ્થામાં પાછો ફર્યો. વલ્લભ વિદ્યાલયમાં સાડા સાત વર્ષ
 ગણિતના પ્રોફેસર તરીકે ફરદાવી અનુભવ પછી તે સમયે ગુજરાતમાં ઉચ્ચ કક્ષાના
 ગણિતી અભ્યાસવાદની ગુજરાત કોલેજ માં, પ્રોફેસર તરીકે રાજ્ય સરકાર તરફથી તે
 મારી નિમણૂક થઈ.

૨૨.૨૨૦.૦૦
 Amount
 Interest Dr & Debt Cr 01-5000
 ૨૨.૨૨૦.૦૦